

Małgorzata Mikita*

Wpływ nowych regulacji rynku finansowego Unii Europejskiej na finansowanie małych i średnich przedsiębiorstw przez banki

The impact of the new EU financial market regulation on the financing of small and medium enterprises: This aim of the article is to discuss the impact of CRD IV (Capital Requirements Package IV Directive) and CRR (Capital Requirements Regulation) on the financing of small and medium enterprises (SMEs) in the EU. The author describes the impact of changes in capital and liquidity requirements of banks and leverage on capital requirements for credit risk exposures to SMEs, the countercyclical capital buffer and preferential risk weights for loans up to 1 million euros to small and medium enterprises. The author concludes that these regulations may restrict the access of these enterprises to bank loans.

Słowa kluczowe: *dyrektywa CRD IV, finansowanie MSP, małe i średnie przedsiębiorstwa, Polska, regulacje finansowe UE, rozporządzenie CRR, Unia Europejska*

Keywords: *CRD IV directive, SMEs financing, small and medium enterprises, Poland, EU financial regulations, CRR, European Union*

* Doktor nauk ekonomicznych, adiunkt w Katedrze Finansów i Bankowości Uczelni Łazarskiego w Warszawie; e-mail: malgorzata.mikita@lazarski.pl.

Wstęp

Małe i średnie przedsiębiorstwa (MSP) stanowią 99% przedsiębiorstw w Unii Europejskiej (UE). Ogólna ich liczba to ok. 23 miliony. Zapewniają 65% wszystkich miejsc pracy (ok. 750 mln)¹ i wytwarzają niemal 60% PKB całej Unii. Są niewątpliwie motorem gospodarki unijnej². Gospodarczy

¹ *SME Financing: Impact of Regulation and the Eurozone Crisis*, TheCityUE, November 2012, s. 11.

² *Why Support SMEs?*, International Finance Corporation, World Bank, 2010, s. 5.

sukces Europy zależy w dużej mierze od możliwości rozwoju MSP. Niestety rozwój ten jest utrudniony z uwagi na ograniczony dostęp MSP do kapitału³. Wynika to z wielu przyczyn. Mają one zarówno charakter cykliczny, jak też strukturalny. Jedną z nich jest występowanie asymetrii informacyjnej między dostawcami kapitału a potencjalnymi biorcami, czyli MSP. Sprawozdania finansowe MSP zawierają mniej informacji niż sprawozdania dużych przedsiębiorstw, ich historia kredytowa jest zazwyczaj krótsza niż dużych przedsiębiorstw. Kredyty udzielane przez banki dla MSP są zatem postrzegane jako kredyty o wyższym stopniu ryzyka niż kredyty udzielane dużym przedsiębiorstwom. MSP są również bardziej podatne na wahania koniunkturalne niż duże przedsiębiorstwa (np. na brak popytu na ich produkty).

Unia opracowała i wdrożyła liczne programy, których celem jest wspieranie rozwoju MSP przez zwiększenie ich dostępu do kapitału. Niemniej problem nie został całkowicie wyeliminowany. Wiele MSP ma utrudniony rozwój z uwagi na brak możliwości pozyskania kapitału. Możliwości te mogą zostać dodatkowo ograniczone w wyniku nowych regulacji sektora bankowego w UE, które zostały przedstawione w dyrektywie CRD IV (Capital Requirements Package IV Directive)⁴ oraz rozporządzeniu CRR (Capital Requirements Regulation)⁵, które zostały opublikowane w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej w dniu 27 czerwca 2013 r.

Celem artykułu jest ocena wpływu nowych regulacji rynku finansowego UE na finansowanie MSP. Autorka zwraca uwagę na regulacje przedstawione w dyrektywie CRD IV i rozporządzeniu CRR, które obecnie stanowią ramy prawne regulujące warunki dopuszczenia instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych do działalności na rynku UE, ramy nadzoru nad nimi oraz obowiązujące je normy ostrożnościowe. Analizie poddano wpływ zmian w zakresie wymogów kapitałowych i płynnościowych banków, jak też dźwigni finansowej na kredytowanie MSP przez sektor bankowy. Dodatkowo zwrócono uwagę na wymogi kapitałowe z tytułu ryzyka kredyto-

³ *Report on Support to SMEs in Developing Countries Through Financial Intermediaries*, Dalberg, November 2011, s. 9.

⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywy 2006/48/WE oraz 2006/49/WE, Dz.Urz. UE L 176 z 27 czerwca 2013 r., s. 338.

⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012, Dz.Urz. UE L 176 z 27 czerwca 2013 r., s. 1.

wego związanego z ekspozycjami wobec MSP, antycykliczny bufor kapitałowy oraz preferencyjne wagi ryzyka dla kredytów do wysokości miliona euro.

Finansowanie MSP w krajach UE

Podstawowym źródłem kapitału zewnętrznego dla MSP w krajach UE są banki. Dostarczają one ponad 80% kapitałów pozyskiwanych przez MSP w ramach finansowania zewnętrznego⁶. Alternatywne źródła finansowania, których przykładem są: *leasing*, kredyty kupieckie, fundusze Private Equity, tzw. Aniołowie Biznesu, faktoring i *forfaiting*, emisja papierów dłużnych, mają dużo mniejsze znaczenie, jakkolwiek podejmowane są różne działania w celu jego wzrostu.

Wśród alternatywnych form finansowania najistotniejsze znaczenie ma *leasing*. Około 40% MSP korzysta z tej formy finansowania⁷. *Leasing* polega na przekazaniu przez jedną stronę (zwaną *leasingodawcą* lub finansującym) dobra do odpłatnego korzystania drugiej stronie (zwanej *leasingobiorcą* lub korzystającym). Przedmiotem *leasingu* mogą być zarówno ruchomości, jak też nieruchomości. Najczęściej są to: środki transportu, sprzęt biurowy, sprzęt rolniczy i budowlany. Podstawową zaletą *leasingu* jest brak konieczności angażowania dużych kwot pieniężnych na zakup niezbędnych dóbr. Korzystający płaci w okresie *leasingu* raty *leasingowe*. Istnieje możliwość dostosowania struktury rat *leasingowych* do indywidualnych potrzeb korzystającego (np. sezonowych przychodów). Z punktu widzenia MSP istotne znaczenie ma również forma zabezpieczenia wymagana przez finansującego. Standardowe zabezpieczenie to przedmiot *leasingu* oraz weksel wystawiony przez korzystającego.

Około 33% MSP w UE wykorzystuje w swej działalności kredyty kupieckie, czyli kupno towaru z odroczonym terminem płatności. W przypadku tej formy finansowania niezbędna jest zgoda sprzedającego na odroczenie terminu płatności. Sprzedający, godząc się na udzielenie kredytu, często podwyższają koszty transakcji. MSP chętnie korzystają z kredytów kupieckich w sytuacjach problemów z płynnością finansową.

MSP mają dodatkowo szanse pozyskania kapitału od funduszy Private Equity (fundusze PE) i „aniołów biznesu”. Jest to niewątpliwie jeden z najbardziej skutecznych sposobów rozwoju przedsiębiorstwa, jako że biorca

⁶ *SME Financing, op. cit., s. 47.*

⁷ *Leasing. The path towards sustainable growth for Europe, Leaseurope, Brussels 2012, s. 6.*

kapitału otrzymuje nie tylko wsparcie kapitałowe, ale także wsparcie merytoryczne w zakresie kierunku rozwoju przedsiębiorstwa. Niemniej wiele MSP nie jest zainteresowanych taką formą finansowania z uwagi na fakt, że współpraca z funduszem PE czy „aniołem biznesu” ogranicza samodzielność decyzyjną przedsiębiorstwa. Problemem z punktu widzenia MSP jest także dostęp do kapitału oferowanego przez fundusze PE czy „aniołów biznesu”. Tylko nieliczne, rokujące szanse na największy rozwój, przedsiębiorstwa mają szansę pozyskać kapitał tego typu.

Faktoring i *forfaiting* to sposoby finansowania skierowane do przedsiębiorstw borykających się z problemem płynności. Polegają na dokonaniu cesji należności na inny podmiot (faktora w przypadku faktoringu i *forfaitiera* w przypadku *forfaitingu*). Cesja należności pozwala przedsiębiorstwu uzyskać kapitał przed terminem zapłaty wynikającym z posiadanych przed przedsiębiorstwo faktur. Dodatkową zaletą faktoringu jest to, że faktor świadczy na rzecz przedsiębiorstwa (faktoranta) pewne dodatkowe usługi. Najczęściej polegają one na prowadzeniu rozliczeń związanych z wierzytelnościami danego przedsiębiorstwa, inkaso i windykacją wierzytelności, przejęcie ryzyka wypłacalności dłużnika. Faktoring z punktu widzenia MSP stanowi skuteczne narzędzie w walce z konkurencją. Umożliwia bowiem wydłużanie terminów płatności odbiorcom, czyli poprawia konkurencyjność usług, bez pogorszenia płynności finansowej firmy. Niestety, jego wadą są wysokie koszty. Stopa dyskonta należności przekracza z reguły oprocentowanie kredytu bankowego.

Wiele krajów europejskich podjęło próby zwiększenia dostępu MSP do rynku kapitałowego poprzez tworzenie specjalnych platform obrotu instrumentami finansowymi emitowanymi przez MSP. Platformy te tworzą szansę pozyskania kapitałów przez MSP w ramach emisji akcji czy też emisji obligacji (przykładem tego typu platformy obrotu w Polsce jest NewConnect). Niestety okazuje się, że alternatywne systemy obrotu tworzone z myślą o MSP nie są dostępne dla wszystkich MSP, tak z uwagi na koszty, jakie muszą ponieść firmy wchodzące na rynek kapitałowy (z reguły są to koszty kilkuset tysięcy euro)⁸, jak też konieczność wprowadzania zmian w zakresie zarządzania firmą oraz sprostania nowym wymogom sprawozdawczym, które zostały określone dla firm notowanych na rynku kapitałowym.

Unia wspiera dodatkowo rozwój MSP przez opracowywanie różnych programów, które ułatwiają pozyskanie kapitału przez te przedsiębiorstwa. Jednym z nich jest „Program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji” (Competiveness and Innovation Framework Programme, CIP), którego

⁸ *SME Financing, op. cit.*, s. 48.

budżet na lata 2007–2013 wynosił 3,621 mld euro⁹. CIP obejmował trzy szczegółowe programy, tj.:

- „Program na rzecz przedsiębiorczości i innowacji” (EIP),
- „Program na rzecz wspierania polityki w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych” (ICT PSP),
- „Inteligentna energia – program dla Europy” (IEE).

Programy zostały tak opracowane, aby przyczyniały się do rozwoju MSP, poprawy ich konkurencyjności i wspieranie innowacyjności w różnych obszarach prowadzonej przez MSP działalności. Od 2014 r. UE przewiduje kontynuację programu wspierającego rozwój MSP w ramach „Programu na rzecz konkurencyjności przedsiębiorstw i MSP” (COMSP – Programme for Competiveness of Enterprises and MSPs). Program obejmuje lata 2014–2020. Na jego realizację przewidziano środki finansowe w wysokości 2,3 mld euro¹⁰.

Mimo zróżnicowania źródeł pozyskiwania kapitału przez MSP, większość z nich nie cieszy się dużym wykorzystaniem przez MSP. Komisja Europejska wraz z Europejskim Bankiem Centralnym (EBC) prowadzi (od 2008 r.) badania ankietowe w zakresie dostępu MSP w UE do kapitału. Badanie odbywa się co 2 lata. Wyniki pierwszego badania opublikowano w roku 2009¹¹, natomiast wyniki drugiego badania zostały opublikowane w roku 2011¹². Wyniki trzeciego z roku 2013 są już opublikowane w internecie¹³.

Z badań opublikowanych w 2011 r. wynika, że w latach 2010–2011 największym zainteresowaniem MSP cieszyły się kredyty bankowe – ok. 50% MSP w UE zaciągnęło kredyt. Był to wzrost w porównaniu z rokiem 2009, kiedy odnotowano poziom 46%. Najczęściej wysokość kredytu mieściła się w granicach 100 tys. euro – milion euro (tak było w przypadku 33% badanych przedsiębiorstw). W przypadku 32% przedsiębiorstw wysokość kredytu nie przekraczała 100 tys. euro (mieściły się w granicach 25 tys. – 100 tys. euro). Kredyty powyżej miliona euro stanowiły tylko 12% udzielonych kredytów¹⁴. Pozyskane kredyty służyły przede wszystkim na pokrycie

⁹ <http://ec.europa.eu> [dostęp 23 lipca 2013 r.].

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Access to finance. Analytical report*, European Central Bank, European Commission, September 2009.

¹² *SMEs' Access to Finance, Survey 2011*, European Central Bank, European Commission, December 2011.

¹³ Raporty dostępne są na stronie: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/finance/data/index_en.htm.

¹⁴ *SMEs' Access to Finance, op. cit.*, s. 7.

potrzeb przedsiębiorstw w zakresie kapitału obrotowego (50% udzielonych kredytów przeznaczono na ten cel). Pozostałą część stanowiły kredyty na zakup nieruchomości, maszyn i urządzeń (kolejne 50%).

Duże znaczenie kredytów bankowych w finansowaniu działalności MSP sprawia, że jakiegokolwiek regulacje skierowane do sektora bankowego mogą znacznie wpłynąć na dostęp MSP do kapitału. Przykładem takich regulacji jest dyrektywa CRD IV oraz rozporządzenie CRR.

Nowe regulacje rynku finansowego w UE

Kryzys finansowy XXI wieku ujawnił liczne niedoskonałości globalnego rynku finansowego. Rozpoczęły się prace zmierzające do zwiększenia stabilności działania tego rynku. Jedną z instytucji, która odgrywa istotną rolę w tym względzie, jest Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego. Dnia 16 grudnia 2010 r. opublikował on pakiet regulacji skierowanych do instytucji finansowych, służących zwiększeniu bezpieczeństwa działania globalnego rynku finansowego¹⁵. W ramach nowych regulacji przewidziano:

- podniesienie wysokości kapitału podstawowego banków (tzw. core Tier 1) do 4,5% (wzrost o 2,5 pkt proc.),
- konieczność utrzymywania przez banki kapitału własnego na poziomie minimum 10,5% aktywów (wcześniejsze wytyczne Komitetu Bazylejskiego, zwane Bazylea II, określały tę wielkość na poziomie 8%),
- wprowadzenie pewnych wymogów w zakresie płynności banków – płynność ma być oceniana na podstawie nowo wprowadzonego wskaźnika – Liquidity Cover Ratio (LCR) – wskaźnik ten narzuca bankom konieczność utrzymywania takiej ilości płynnych aktywów, które pozwolą na finansowanie działalności banku w okresie 30 dni potencjalnego kryzysu płynnościowego,
- konieczność lepszego dostosowania terminów zapadalności aktywów i pasywów, którymi rozporządza bank. Komitet zwraca uwagę na konieczność finansowania długoterminowych aktywów pasywami także o charakterze długoterminowym; zaleca utrzymywanie pewnych minimalnych wymogów w zakresie relacji aktywów długoterminowych do pasywów długoterminowych; proponuje wykorzystanie wskaźnika netto stabilnego finansowania (Net Funding Stability Ratio, NFSR) dla określenia powyższych relacji.

¹⁵ Basel Committee on Banking Supervision, *Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems*, Basel 2010, s.28.

Celem wytycznych przedstawionych przez Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego jest wzmocnienie bezpieczeństwa działania banków oraz niedopuszczenie do powstawania tzw. baniek kredytowych.

W lipcu 2011 r. Komisja Europejska opublikowała propozycję dyrektywy – Capital Requirements Package IV Directive, której celem jest przeniesienie propozycji Komitetu Bazylejskiego na grunt regulacji obowiązujących w UE¹⁶. Dodatkowo Komisja Europejska opracowała rozporządzenie dotyczące wymogów kapitałowych dla banków i funduszy inwestycyjnych – Capital Requirements Regulation. Dnia 16 kwietnia 2013 r. Parlament Europejski przyjął pakiet CRD IV/CRR. W dniu 27 czerwca 2013 r. został opublikowany finalny tekst pakietu CRD IV/CRR w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej. W jego skład wchodzi:

- rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i rady (UE) nr 575/2013 z 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012,
- dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi.

Dyrektywa CRD IV zastąpiła przepisy wynikające z dyrektywy 2006/48/WE w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe oraz dyrektywy 2006/49/WE w sprawie adekwatności kapitałowej firm inwestycyjnych i instytucji kredytowych.

Dyrektywa CRD IV obejmuje przepisy dotyczące tworzenia nowych instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, nadzoru ostrożnościowego sprawowanego przez właściwe organy nad instytucjami finansowymi, publikowania informacji w zakresie regulacji ostrożnościowych oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami finansowymi.

W dyrektywie tej wskazano, że kapitał założycielski instytucji finansowej nie może być mniejszy niż 5 mln euro. Zastrzeżono jednak, że państwa członkowskie mogą udzielić zezwolenia instytucjom o mniejszym kapitale (nie mniejszym jednak niż 1 mln euro), jeżeli istnieją ku temu istotne powody.

Odnosnie do nadzoru ostrożnościowego wskazano uprawnienia i obowiązki państwa członkowskiego pochodzenia i przyjmującego państwa

¹⁶ European Commission, *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms*, Brussels, 20 lipca 2011 r.

członkowskiego, zasady obowiązujące przy wymianie informacji między krajami, obowiązki osób odpowiedzialnych za przeprowadzanie badania rocznych skonsolidowanych sprawozdań finansowych, sprecyzowano wytyczne w zakresie uprawnień nadzorczych, w tym uprawnień do nakładania sankcji oraz prawa do odwołania.

Dyrektywa CRD IV określa ponadto procedury przeglądu w instytucjach finansowych, w tym proces oceny adekwatności kapitału wewnętrznego oraz proces przeglądu oceny nadzorczej.

Rozdział 3 dyrektywy CRD IV został poświęcony nadzorowi skonsolidowanemu. Przedstawiono w nim zasady prowadzenia nadzoru skonsolidowanego. Skupiono się na finansowych spółkach holdingowych o działalności mieszanej oraz holdingach mieszanych.

W rozdziale 4 dyrektywy określono wymogi dotyczące utrzymywania buforów kapitałowych przez instytucje finansowe, czyli pewnych dodatkowych funduszy własnych, służących poprawie bezpieczeństwa działania instytucji finansowych.

W rozporządzeniu CRR przedstawiono jednolity zbiór przepisów dotyczących wymogów ostrożnościowych, które muszą być przestrzegane przez instytucje objęte nadzorem w ramach dyrektywy CRD IV. Dotyczą one następujących kwestii:

- wymogów w zakresie funduszy własnych instytucji finansowych,
- wymogów ograniczających duże ekspozycje,
- wymogów dotyczących płynności instytucji finansowych,
- obowiązków sprawozdawczych w odniesieniu do funduszy własnych instytucji finansowych, dużych ekspozycji, płynności instytucji finansowych oraz dźwigni finansowej,
- wymogów dotyczących podawania informacji do wiadomości publicznej.

Fundusze własne instytucji finansowej to fundusze obejmujące kapitał określany jako Tier I i kapitał określany jako Tier II¹⁷. W rozporządzeniu sprecyzowano składowe wyżej wymienionych kategorii oraz odliczenia od pozycji kapitału podstawowego Tier I, kapitału dodatkowego Tier I oraz kapitału Tier II.

Kapitał Tier I instytucji stanowi sumę kapitału podstawowego Tier I i kapitału dodatkowego Tier I instytucji. Kapitał podstawowy Tier I obejmuje: instrumenty kapitałowe¹⁸, azio emisyjne związane z instrumentami kapita-

¹⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013, *op. cit.*, s. 57.

¹⁸ Instrumenty zaliczane do kapitału Tier I muszą spełniać pewne warunki, m.in. instrumenty te muszą być emitowane bezpośrednio przez instytucję po wcześniejszym

lowymi zaliczanymi do Tier I, zyski zatrzymane, skumulowane inne całkowite dochody, kapitał rezerwowy, fundusze ogólnego ryzyka bankowego¹⁹. Kapitał dodatkowy Tier I to kapitał obejmujący instrumenty kapitałowe, które spełniają warunki określone w art. 52 ust. 1 rozporządzenia oraz akcje emisyjne związane z tymi instrumentami.

Kapitał Tier II obejmuje instrumenty kapitałowe i pożyczki podporządkowane, spełniające warunki określone w art. 63 rozporządzenia oraz akcje emisyjne związane z tymi instrumentami.

W rozporządzeniu sprecyzowano następujące wytyczne w zakresie funduszy własnych instytucji finansowych:

- minimalny poziom współczynnika kapitału podstawowego Tier I to 4,5%,
- minimalny poziom współczynnika kapitału Tier I to 6%,
- łączny współczynnik kapitałowy nie może kształtować się poniżej 8%.

Instytucje finansowe mają obowiązek przedstawiać, co najmniej raz na pół roku, właściwym organom sprawozdanie obejmujące wysokość powyższych wskaźników.

W okresie od 1 stycznia 2014 r. do 31 grudnia 2014 r. instytucje finansowe mają prawo (w ramach procesów dostosowawczych) odnotować nieco niższe poziomy wyżej wskazanych współczynników:

- współczynnik kapitałowy kapitału podstawowego Tier I na poziomie 4–4,5%,
- współczynnik kapitałowy kapitału Tier I na poziomie 5,5–6%.

Wysokość funduszy własnych instytucji nie może spaść poniżej kwoty kapitału założycielskiego wymaganego w chwili udzielenia zezwolenia. Przewidziano pewne odstępstwa dla instytucji kredytowych, w których fundusze własne nie osiągają wymaganej kwoty kapitału założycielskiego, a które istniały już w dniu 1 stycznia 1993 r. Kwota funduszy własnych w tych instytucjach nie może spaść poniżej najwyższego poziomu osiągniętego po 22 grudnia 1989 r. Wyjątkowe podejście zastosowano również do

wydaniu zgody przez właścicieli instytucji lub, jeżeli jest to dozwolone na mocy prawa krajowego, przez organ zarządzający instytucji. Ponadto muszą być opłacone, a ich zakup nie może być finansowany bezpośrednio ani pośrednio przez daną instytucję. Dodatkowo instrumenty te muszą być wyraźnie i oddzielnie ujawnione w bilansie w sprawozdaniu finansowym instytucji i mieć charakter instrumentów wieczystych. W art. 28 i 29 rozporządzenia CRR sprecyzowano jeszcze inne warunki, które muszą spełniać instrumenty kapitałowe, aby mogły być zaliczone do kapitału Tier I.

¹⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013, *op. cit.*, s. 36.

firm inwestycyjnych, które powstały przed 31 grudnia 1995 r. Jeżeli wartość funduszy własnych kształtuje się poniżej wymaganej kwoty kapitału założycielskiego, to mogą one nadal prowadzić działalność, z tym że wartość funduszy własnych takich firm nie może spaść poniżej najwyższego poziomu referencyjnego, jaki został obliczony po dacie ogłoszenia zawartej w dyrektywie Rady 93/6/EWG z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie adekwatności kapitałowej przedsiębiorstw inwestycyjnych i instytucji kredytowych²⁰.

W rozporządzeniu CRR przedstawiono szczegółowo wymogi kapitałowe z tytułu ryzyka kredytowego. Określono metody szacowania ryzyka kredytowego (metodę standardową i metodę wewnętrznych ratingów), zasady dotyczące obliczania kwot ekspozycji ważonych ryzykiem, jak też wagi ryzyka w rozbiciu na:

- wagi ryzyka dla ekspozycji wobec rządów centralnych lub banków centralnych,
- wagi ryzyka dla ekspozycji wobec samorządów regionalnych lub władz lokalnych,
- wagi ryzyka dla ekspozycji wobec podmiotów sektora publicznego,
- wagi ryzyka dla ekspozycji wobec wielostronnych banków rozwoju,
- wagi ryzyka dla ekspozycji wobec organizacji międzynarodowych, takich jak: Unia Europejska, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Rozrachunków Międzynarodowych, Europejski Instrument Stabilności Finansowej, Europejski Mechanizm Stabilności, międzynarodowa instytucja finansowa ustanowiona przez co najmniej dwa państwa członkowskie, której celem jest gromadzenie środków i zapewnienie pomocy finansowej na rzecz jej członków, którzy doświadczają poważnych problemów finansowych albo są nimi zagrożeni,
- wagi ryzyka dla ekspozycji wobec instytucji mających rating,
- wagi ryzyka dla ekspozycji wobec instytucji nieposiadających ratingu,
- wagi ryzyka dla ekspozycji wobec przedsiębiorstw,
- wagi ryzyka dla ekspozycji detalicznych,
- wagi ryzyka dla ekspozycji zabezpieczonych hipotekami na nieruchomościach,
- wagi ryzyka dla ekspozycji w pełni i całkowicie zabezpieczone hipoteką na nieruchomości mieszkalnej,
- wagi ryzyka dla ekspozycji w pełni i całkowicie zabezpieczone hipoteką na nieruchomości komercyjnej,

²⁰ Poziom referencyjny stanowi średni poziom dzienny funduszy własnych obliczany dla sześciomiesięcznego okresu poprzedzającego datę obliczenia. Poziom ten oblicza się co sześć miesięcy za analogiczny okres poprzedni.

- wagi ryzyka dla ekspozycji, których dotyczy niewykonanie zobowiązania,
- wagi ryzyka dla ekspozycji związanych ze szczególnie wysokim ryzykiem,
- wagi ryzyka dla ekspozycji w postaci obligacji zabezpieczonych,
- wagi ryzyka dla ekspozycji stanowiących pozycje sekurytyzacyjne,
- wagi ryzyka dla ekspozycji wobec instytucji i przedsiębiorstw posiadających krótkoterminową ocenę kredytową,
- wagi ryzyka dla ekspozycji w postaci jednostek uczestnictwa lub udziałów w przedsiębiorstwach zbiorowego inwestowania,
- wagi ryzyka dla ekspozycji kapitałowych.

Komisja Europejska planuje przedstawić do dnia 2 stycznia 2017 r. sprawozdanie na temat wpływu wymogów dotyczących funduszy własnych określonych w rozporządzeniu CRR na udzielanie kredytów MSP oraz osobom fizycznym. Sprawozdanie ma obejmować m.in. analizę zmian tendencji i warunków dotyczących akcji kredytowej w odniesieniu do MSP.

W rozporządzeniu CRR przedstawiono dodatkowo obowiązujące zasady i wymogi w zakresie ograniczania ryzyka kredytowego oraz dopuszczalne formy zabezpieczeń, jak też wytyczne w zakresie obliczania skutków ograniczania ryzyka kredytowego. Dużo uwagi poświęcono także ryzyku kredytowemu kontrahenta, czyli ryzyku związanemu z niewykonaniem zobowiązania przez kontrahenta transakcji.

Obok wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka kredytowego w rozporządzeniu CRR znalazły się także wymogi w zakresie funduszy własnych z tytułu ryzyka operacyjnego, rynkowego, walutowego, ryzyka zmiany cen towarów oraz ryzyka rozliczeń.

Rozporządzenie CRR precyzuje ponadto kwestie dotyczące płynności instytucji finansowych. Zawarto w nim wymogi dotyczące pokrycia płynności oraz przedstawiono zasady sprawozdawczości w zakresie płynności. Znajdują się w nim również wytyczne w zakresie obliczania wskaźnika dźwigni finansowej oraz kryteria techniczne dotyczące przejrzystości i ujawniania informacji przez instytucje finansowe.

Rozporządzenie CRR weszło w życie (z pewnymi wyjątkami) 1 stycznia 2014 r.

Wpływ nowych regulacji na finansowanie MSP

Nowe regulacje przedstawione w ramach rozporządzenia CRR oraz dyrektywy CRD IV mają bezpośrednio przyczynić się do zwiększenia sta-

bilności działania globalnego sektora finansowego. Należy jednak zwrócić uwagę, że skutki tych regulacji będą odczuwalne nie tylko przez instytucje finansowe działające na rynku europejskim, ale także inne podmioty, w tym MSP. W przypadku MSP możemy mówić o pośrednich skutkach nowych regulacji, tj. niewynikających bezpośrednio z rozporządzenia CRR czy dyrektywy CRD (akty te nie są bowiem skierowane do sektora MSP), ale wynikające ze zmiany sposobu działania instytucji finansowych, do których skierowano powyższe akty prawne. Wśród tych instytucji najistotniejsze znaczenie odgrywają banki. Można mówić o pewnych zmianach w zakresie działań banków, wynikających z potrzeby dostosowania się do wytycznych rozporządzenia CRR i dyrektywy CRD IV w stosunku do MSP. Główna zmiana dotyczy kredytowania MSP przez banki.

Przepisy wprowadzone regulacjami rozporządzenia CRR i dyrektywy CRD IV nie nakładają na banki żadnych restrykcyjnych regulacji w zakresie kredytów udzielanych MSP. Niemniej wymagania nałożone na banki pozwalają oczekiwać zmniejszenia ich aktywności w zakresie kredytowania MSP.

Nowe wymagania dotyczące wysokości kapitału wpłyną niewątpliwie na wzrost kosztów ponoszonych przez banki (koszty finansowania kapitałem własnym są bowiem wyższe niż koszty finansowania kapitałem obcym). Wzrost kosztów rodzi ryzyko podwyższania kosztów ponoszonych przez klientów banków, w tym MSP. Można przewidywać, że banki podwyższą opłaty związane z kredytami udzielanymi dla MSP, co uczyni je mniej atrakcyjnymi dla tej grupy przedsiębiorstw, a tym samym zmniejszy zainteresowanie MSP kredytami bankowymi. Według szacunków OECD oprocentowanie kredytów wzrośnie o 15 pkt bazowych²¹. Wiele przedsiębiorstw zrezygnuje z ubiegania się o kredyt bankowy z uwagi na jego zbyt wysokie koszty. Dostęp MSP do kapitału zostanie ograniczony²².

Podobne w skutkach będą działania banków na rzecz sprostania wymogom w zakresie jakości kapitału. Banki będą zmuszone zaostrzyć procedury kredytowe, podwyższając wysokość niezbędnego do otrzymania kredytu kapitału własnego, będą żądały większej ilości dokumentów uwiarygodniających kredytobiorcę, jak też większych zabezpieczeń kredytów. Wiele MSP nie będzie w stanie sprostać tym wymaganiom.

Nowe wymagania w zakresie płynności banków zmuszają banki do zwiększenia udziału płynnych aktywów w swoich portfelach. UE planuje,

²¹ P. Slovik, B. Cournede, *Macroeconomic Impact of Basel III*, OECD Economic Department Working Papers, 2011, s. 9.

²² A. Angelkort, A. Stuwe, *Basel III and SME Financing*, Friedrich Ebert Stiftung, Germany 2011, s. 18.

że od roku 2015 zostanie wprowadzony współczynnik pokrycia płynności krótkoterminowej LCR. Współczynnik płynności długoterminowej, tzw. wskaźnik stabilnych funduszy netto (NSFR), ma być wprowadzony w 2018 r. Wprowadzenie wskaźnika jest argumentowane koniecznością dopasowania czasowego aktywów i pasywów. Źródłem finansowania aktywów długoterminowych (o okresie zapadalności powyżej jednego roku) mają być fundusze długoterminowe. Wzrost wymagań w zakresie płynności banków to kolejny czynnik, który ograniczy kredytowanie przez banki sektora MSP.

Istotne znaczenie z punktu widzenia MSP ma również wprowadzenie nowych regulacji w zakresie dźwigni finansowej. Wskaźnik pokazujący relację między kapitałem a aktywami (*leverage ratio*) nie może przekraczać 33,3%. Planowany okres wejścia w życie powyższej wytycznej to rok 2018. Wprowadzenie współczynnika dźwigni finansowej ma na celu ograniczenie nadmiernego zadłużania się banków. Należy jednak zwrócić uwagę, że im mniejszym kapitałem dysponuje bank, tym prowadzi mniejszą akcję kredytową.

Powyższe obawy w zakresie zmniejszenia kredytowania sektora MSP przez banki mogą być nieco zmniejszone dzięki pewnym szczegółowym rozwiązaniom zawartym w rozporządzeniu CRR, skierowanym bezpośrednio do MSP lub w sposób pośredni wpływającym na ten sektor.

Jednym z takich rozwiązań są wytyczne dotyczące wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka kredytowego związanego z ekspozycjami wobec MSP. Wymogi te przedstawiono w art. 501 rozporządzenia CRR. Zaznaczono tam, że wymogi kapitałowe z tytułu ryzyka kredytowego związanego z ekspozycjami wobec MSP są obniżone (ich wysokość mnoży się przez współczynnik 0,7619). Dotyczy to wszystkich kredytów z grupy ekspozycji detalicznych.

Istotne z punktu widzenia MSP są także wytyczne w zakresie antycyklicznego bufora kapitałowego (*capital conservation buffer*). Jest to dodatkowy bufor kapitałowy, który ma obowiązywać od roku 2019 (ma być wprowadzony w latach 2016–2019). Jego wysokość określono na poziomie 2,5% aktywów ważonych ryzykiem. Banki będą zobligowane do tworzenia tego typu bufora w celu łagodzenia zakłóceń na rynku finansowym. Środki zgromadzone w ramach bufora antycyklicznego mają być uwalniane w sytuacjach kryzysowych. Można się spodziewać, że działania takie przyczynią się do łagodzenia wahań cyklu kredytowego, a tym samym zapewnią stały dostęp MSP do kredytów bankowych, również w czasie recesji.

Istotnym z punktu widzenia MSP zapisem, który znalazł się w rozporządzeniu CRR, jest zapis precyzujący wagi ryzyka dla kredytów udzielanych

przez banki przedsiębiorstwom²³. Nowe przepisy traktują preferencyjnie kredyty do wysokości 1 mln euro, czyli te, z których najczęściej korzystają MSP. Kredyty takie traktowane są jako ekspozycje detaliczne i mogą korzystać z niższej wagi ryzyka, tj. wagi 75%. Kredytem wyższym, o wartości powyżej 1 mln euro, przypisuje się wagę ryzyka uzależnioną od ratingu kredytobiorcy. Mieści się ona w przedziale 20–150% w zależności od oceny ratingowej. Niestety, można się spodziewać, że kredyty dla MSP przekraczające 1 mln euro będą klasyfikowane przez kredytodawców ze 100% wagą ryzyka, co odpowiada ekspozycjom nieposiadającym oceny ratingowej (czyli najczęściej spotykanej sytuacji wśród MSP). Waga ta może być zmniejszona do 35% (lub 50%), jeżeli kredyt będzie zabezpieczony hipoteką na nieruchomości²⁴.

Komisja Europejska rozważała dodatkowe obniżenie wag ryzyka dotyczących kredytowania MSP. Europejski Organ Nadzoru Bankowego (EBA) na wniosek Komisji Europejskiej przedstawił we wrześniu 2012 r. raport dotyczący skutków obniżenia wspomnianych wag²⁵. EBA nie zalecała jednak ich obniżenia. W raporcie podkreślono, że jakiegokolwiek zmiany w tym zakresie powinny być prowadzone z dużą rozważą ze względu na możliwość pojawienia się zagrożeń dla stabilności finansowej. EBA zaproponowała szukanie alternatywnych środków zwiększających dostęp MSP do kapitału.

Wnioski

Nie ulega wątpliwości, że nowe regulacje rynku finansowego UE przedstawione w dyrektywie CRD IV i rozporządzeniu CRR wywrą wpływ na finansowanie MSP. Skierowane są bowiem do głównych dawców kapitału dla MSP, jakim są banki.

Podwyższone progi w zakresie wymagań kapitałowych i płynnościowych wobec banków, a także dźwigni finansowej zmuszą banki do zmiany strategii swojego działania. Banki będą musiały sprostać nowym wymogom,

²³ Zgodnie z tymi wytycznymi instytucje finansowe mogą przyjąć jedną z dwóch metod szacowania ryzyka kredytowego, tj. metodę standardową (SA) lub metodę wewnętrznych ratingów (IRB). W obydwu metodach nie przewidziano odrębnych wytycznych szacowania ryzyka kredytowego w zależności od rozmiarów przedsiębiorstw (tzn. czy należy do grupy MSP, czy dużych przedsiębiorstw). Kredyty dla przedsiębiorstw są klasyfikowane jako tzw. ekspozycje detaliczne (*retail exposure class*) lub ekspozycje korporacyjne (*corporate exposure class*) w zależności od ich wysokości i jakości.

²⁴ *Assessment of SME proposals for CRD IV/CRR*, European Banking Authority, September 2012, s.17.

²⁵ *Ibidem*.

co niewątpliwie zwiększy koszty ich działalności. Istnieje ryzyko, że koszty te zostaną przerzucone na klientów banków, w tym na MSP, co zaowocuje wzrostem kosztów kredytów bankowych. Dla wielu MSP kredyty bankowe staną się zbyt drogie. Nowe wymogi w zakresie płynności banków i dźwigni finansowej rodzą z kolei ryzyko zmniejszenia przez banki akcji kredytowej. Głównymi ofiarami tego działania będą z pewnością MSP, które postrzegane są jako podmioty generujące większe ryzyko niż przedsiębiorstwa duże. Banki będą rezygnować z produktów o większym ryzyku, co zmniejszy dostęp MSP do kapitału bankowego. Eksperti Międzynarodowego Funduszu Walutowego oszacowali, że nowe wymagania przyczynią się do redukcji wielkości kredytów bankowych w Europie o ok. 4% do końca roku 2013²⁶.

Można jednak wskazać pewne czynniki łagodzące powyższe obawy. Jednym z takich czynników są obniżone wymogi kapitałowe z tytułu ryzyka kredytowego związanego z ekspozycjami wobec MSP. Komisja Europejska ustaliła, że narzuty kapitałowe dla instytucji kredytowych z tytułu ekspozycji wobec MSP są obniżone przez zastosowanie współczynnika wsparcia równego 0,7619. Łagodzi to niewątpliwie negatywne skutki wynikające z nowych uregulowań dla MSP, chociaż ich nie eliminuje. Drugim czynnikiem jest antycykliczny bufor kapitałowy, który rodzi szanse na zwiększenie stabilności sektora finansowego w długim okresie. Jest to niezmiernie ważne dla MSP, które jako pierwsze tracą źródła finansowania w warunkach spowolnienia gospodarczego z uwagi na to, że banki dużo ostrożniej udzielają kredytów w czasie recesji. Trzecim istotnym czynnikiem jest ustalenie preferencyjnych wag ryzyka dla kredytów do wysokości miliona euro, czyli kredytów, o które najczęściej ubiegają się MSP.

Nowe regulacje przedstawione przez UE niewątpliwie wpłyną na zwiększenie bezpieczeństwa działania europejskiego rynku finansowego, zmniejszając ryzyko pojawienia się kryzysu. Niemniej ich działanie nie ograniczy się tylko do instytucji finansowych działających na tym rynku. Istnieje ryzyko, że dostęp MSP do kapitału zostanie zmniejszony. Przewidywania te są niezwykle niepokojące, szczególnie jeśli zwrócimy uwagę na fakt, iż MSP w UE w małym stopniu wykorzystują alternatywne sposoby finansowania. Zaledwie 20% kapitałów pozyskiwanych przez MSP ze źródeł zewnętrznych to kapitał pozabankowy. Dla porównania w USA wielkość ta stanowi powyżej 50%. Nowe regulacje bankowe mogą zatem stać się źródłem ograniczenia podaży pieniądza i kredytu na rynku, co może przerodzić się w osłabienie tempa wzrostu gospodarczego. Niewątpliwie pożądanym kierunkiem rozwoju byłaby zmiana struktury finansowania w Europie i osiągn-

²⁶ *SME Financing, op. cit.*, s. 8.

nięcie poziomu typowego dla USA. Jest to jednak proces długotrwały, który z pewnością przekroczy okres 10 najbliższych lat.

Bibliografia

- Access to finance. Analytical report*, European Central Bank, European Commission, September 2009.
- Angelkort A., Stuwe A., *Basel III and MSP Financing*, Fredrich Ebert Stiftung, Germany 2011.
- Assessment of SME proposals for CRD IV/CRR*, European Banking Authority, September 2012.
- Basel Committee on Banking Supervision, *Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems*, Basel 2010.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywy 2006/48/WE oraz 2006/49/WE, Dz.Urz. UE, L 176 z 27 czerwca 2013 r., s. 338.
- European Commission, Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, Brussels, 20 lipca 2011.
- Leasing. The path towards sustainable growth for Europe*, Leaseurope, Brussels 2012.
- Report on Support to MSPs in Developing Countries Through Financial Intermediaries*, Dalberg, November 2011.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012, Dz.Urz. UE L 176 z 27 czerwca 2013 r., s. 1.
- MSP Financing: Impact of Regulation and the Eurozone Crisis*, TheCityUE, November 2012.
- MSPs' Access to Finance, Survey 2011*, European Central Bank, European Commission, December 2011.
- Slovik P., Cournede B., *Macroeconomic Impact of Basel III*, OECD Economic Department Working Papers, 2011.
- Why Support MSPs?*, International Finance Corporation, World Bank, 2010.
<http://ec.europa.eu>.